

*В.М. ОНЕГІНА, доктор економічних наук,
професор, завідувач кафедри економіки та маркетингу
Н.В. ШИБАЄВА, кандидат економічних наук, доцент, докторант
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка*

Інституційна основа аграрної політики: українські реалії й досвід США та ЄС

Постановка проблеми. Інституції утворюють каркас поведінкових орієнтирів, стандартів, обмежень, правил координації й узгодження взаємодій економічних суб'єктів. Розкриваючи структуру економіки інститутів, нобелівський лауреат О. Вільямсон помістив у ній на другому рівні, між неформальними інституціями (як-то звичаї, традиції, релігійні норми) та структурами управління, формальні «правила гри» – набір розроблених і прийнятих суспільством законодавчих норм, які утворюють інституційне середовище та визначають перший порядок економізації суспільних взаємодій [27, с.597]. Правові норми, знаходячись під впливом попередньої еволюції, можуть змінюватися суспільством у відповідь на виклики часу і, перетворюючи систему стимулів й обмежень, гальмувати або прискорювати економічне зростання, впливати на траєкторію соціально-економічного розвитку. Торкаючись питання ролі інституцій в економічному зростанні, нобелівський лауреат Д. Норт підкреслював: «Економічне зростання ... дійсно відбувалося внаслідок підвищення продуктивності. Але до зростання продуктивності можуть приводити як технологічні зміни, так і інституційні» [25, с. 1325].

Забезпечення модернізації економіки України, її виходу в площину якісного зростання потребує також модернізації інституційної основи аграрної політики – її правового поля, в якому мають бути враховані як зміни в гло-

бальному середовищі, нові технологічні виклики, так і завдання адаптації українського законодавства до європейської практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інституційні засади аграрної політики в Україні та світовий досвід її правового забезпечення досліджувалися в працях О. Бородіної, Ю. Власова, А. Діброви, Т. Калашнікової, Г. Калетніка, С. Кваші, І. Кириленка, М. Кропивки, О. Олійника, О. Попової, П. Саблука, О. Шпичака й інших [1-3, 5-13, 17, 20]. Зокрема, С. Кваша відзначив, що прийняття нових «нормативних документів та їх реалізація приведе до нових важливих суспільних як економічних, так і соціальних ефектів» [7, с. 10]. О. Попова підкреслила, що «фокусування розвитку агросфери України на новітніх, визнаних європейською спільнотою пріоритетах, осучаснить засади ведення вітчизняного сільського господарства, дасть змогу призупинити посилення неблагополучних соціально-екологічних процесів у цій сфері» [13, с. 96].

Однак, зважаючи на низку проблем із сучасної актуалізації законодавчої бази державної аграрної політики в Україні, багатий досвід та нещодавні зміни в правовому полі аграрної політики в США і ЄС, існує потреба в критичному аналізі та узагальненні досвіду правового регулювання розвитку аграрного сектору в цих країнах, визначенні можливих кроків урахування світового досвіду формування ефективного інституційного середовища у вітчизняній аграрній політиці.

Мета статті полягає в узагальненні досвіду правового забезпечення аграрної полі-

тики в США та ЄС у контексті потреби оновлення інституційної основи державної аграрної політики в Україні й адаптації її правового забезпечення до практики ЄС.

Виклад основних результатів дослідження. Ринкові трансформації в економіці України вимагали змін у правовому забезпеченні господарської діяльності та державному регулюванні економіки. Але лише 18 січня 2005 року, тобто після 15 років від початку ринкових реформ, був прийнятий Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» № 2982-IV, в якому визначалися стратегічні цілі державної аграрної політики, завдання держави в галузі регулювання аграрного сектору. Відзначимо, що й до цього базового Закону приймалися законодавчі акти стосовно державного регулювання сільського господарства. Маємо згадати Закони України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 15 травня 1992 року № 2346-XII, «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» від 17 червня 1999 року № 758-XIV; «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років» від 18 січня 2001 року № 2238-III; «Про зерно та ринок зерна в Україні» від 4 липня 2002 року № 37-IV; «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 року № 1877-IV та інші. Окремо слід відзначити й безліч прийнятих програмних документів, в яких були задекларовані стратегічні основи формування інституційного середовища аграрної політики, відображено бачення напрямів розвитку аграрного сектору країни та ролі держави в цьому процесі. Положення щодо стратегічних засад державного регулювання аграрного сектору містилися, зокрема, у Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року, Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [15,16,19]. Наразі Мінагрополітики України розробило проект Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки [4].

Але дієвість переважної більшості програмних документів соціально-економічного

розвитку аграрного сектору обмежувалася їх декларативним характером. Як правило, в них не визначалися інструменти й засоби досягнення пріоритетних цілей, були відсутні чіткі механізми фінансування, реалізації запропонованих заходів, не були сформовані алгоритми виконання програмних положень. Оцінюючи прийняті програмні документи, Г. Калетник обгрунтовано наголошує, що вони не дали бажаного ефекту, а постали виключно як «наповнювачі історії» інституціоналізації галузі до ринкових умов господарювання [6, с. 5].

У цілому ж законодавче забезпечення державної аграрної політики залишається в Україні фрагментарним, неузгодженим, а іноді – суперечливим. Виробники працюють в умовах високого рівня юридичної, регуляторної та політичної невизначеності. Економічна діяльність ускладнюється постійними правками виданих законів. Положення законів є нечіткими, уточнюються в постановах міністерств, строки прийняття яких є непередбачуваними й фінансові зобов'язання по яким не завжди виконуються.

Якщо в 2008 році обсяг видатків по Міністерству аграрної політики та продовольства України був затверджений на рівні 12,2 млрд грн, то в 2009 році – 6,4 млрд грн, у 2010 – 5,8, у 2011 – 10,5, у 2012 – 8,5, у 2013 – 8,7, у 2014 – 6,4, у 2015 році – 2,2 млрд грн. Станом на 31.12.2014 року Державною казначейською службою України виконавцям бюджетних програм Мінагрополітики України було спрямовано по загальному фонду 3,4 млрд грн, а по спеціальному фонду 2,5 млрд грн [18], тобто 92,2% від передбачених Державним бюджетом України на 2014 рік. Обсяг бюджетних видатків на розвиток аграрного сектору в Україні є не лише мізерним, а й вкрай нестабільним. Н. Трусова підкреслює також високу нестабільність загальної підтримки сільськогосподарських товаровиробників (оцінену за показником PSE,%), що є свідченням несистематичності державної підтримки сільського господарства та відсутності послідовності й стабільності в аграрній політиці в Україні [26, с. 35].

Досвід США та ЄС дає приклади формування ефективної інституційної основи дер-

жавної аграрної політики, забезпечення її прозорості, передбачуваності, стабільності й гнучкості.

Основу інституційної матриці аграрної політики в США закладає Сільськогосподарський акт (або так званий Фермерський Білл). Ще за часів Великої депресії правові засади оперування держави на аграрних ринках сільськогосподарської продукції та підтримки фермерів встановили Сільськогосподарський маркетинговий акт 1929 року (Agricultural Marketing Act) і прийнятий в руслі Нового курсу Акт пристосування сільськогосподарства 1933 року (Agricultural Adjustment Act). У подальшому практика розробки, імплементації Сільськогосподарських актів у США та їх періодичного оновлення відповідно до зміни умов і нагальних завдань із державного регулювання аграрного сектору продовжилася.

У 1937 році приймається Акт сільськогосподарських маркетингових угод (Agricultural Marketing Agreement Act) та вводиться підтримка цін на продукцію фермерів. Сільськогосподарськими актами 1960-х років, коли постала необхідність у стимулюванні попиту на сільськогосподарську продукцію, були введені програми продовольчих талонів, безкоштовних шкільних сніданків (Food and Agricultural Acts 1962 р., 1965 р., Food Stamp Act 1964 р.). Особлива увага у зв'язку із потребою в розширенні попиту на сільськогосподарську продукцію в Сільськогосподарських актах у 70-ті роки ХХ ст. приділялася заходам, спрямованим на доступність продовольства на внутрішньому ринку, освоєнню закордонних ринків і стимулюванню експорту сільськогосподарської продукції.

Сільськогосподарськими актами 1981 та 1985 років були передбачені різноманітні форми підтримки фермерів, зокрема, заставні позики, компенсаційні платежі, контроль за посівними площами, виплати фермерам у випадку стихійного лиха, формування фермерських резервів, також підвищення цінової підтримки у випадку ембарго на експорт американської сільськогосподарської продукції, експортні субсидії.

Сільськогосподарський Акт 1996 року (Federal Agricultural Improvement and Reform

Act) було названо як такий, що орієнтує фермерів на ринкові сигнали. Та вагомість державної підтримки залишалася значною. За нашими розрахунками на підставі збірників із сільськогосподарської статистики Міністерства сільського господарства США, прямі державні виплати в чистому фермерському доході становили у 1999 році 45,1%, у 2000-му – 46,8% [12, с. 97].

У 2002–2007 роках у США державні програми для фермерів застосовувалися відповідно до положень Акта фермерської безпеки та розвитку інвестування в сільській місцевості 2002 року (Farm Security and Rural Investment Act). Сільськогосподарський акт 2008 року за актуальними акцентами в аграрній політиці, яку він запроваджував, було названо актом продовольства, консервації й енергії (Food, Conservation, and Energy Act), та ним на визначені цілі передбачалося виділити 288 млрд дол. [24]. При тому, що рівень державної підтримки фермерів, оцінений за показником PSE, знизився у 2013 році до 7,3% (у 2003–2005 рр. він становив 29%) [22], цьому сприяли не лише зміни акцентів у державній аграрній політиці, вплив політики СОТ, спрямованої на лібералізацію торгівлі сільськогосподарською продукцією, тиск із боку конкурентів, проблеми збалансування федерального бюджету, а й сприятлива для фермерів динаміка цін на ринках сільськогосподарської продукції.

У лютому 2014 року був підписаний та вступив у дію Фермерський акт (2014 Farm Act), чинність якого передбачена до кінця 2018 року. Розділи цього Закону регулюють взаємовідносини держави, виробників і споживачів сільськогосподарської продукції та продовольства у сферах виробництва товарної сільськогосподарської продукції, торгівлі, консервації земель, кредитного забезпечення, харчування, розвитку сільських територій, наукових досліджень і дорадництва, лісового господарства, енергозабезпечення, садівництва, страхування в рослинництві, органічного сільського господарства. На реалізацію заходів цього Фермерського акта планується витратити 489 млрд дол. США (майже 98 млрд дол. щорічно), з яких 80% призначені для продовольчих програм, 8 – для програм страхування у сільсь-

кому господарстві, 5% – на товарні програми (підтримку виробництва певних видів сільськогосподарської продукції), решта – на інші програми [24].

На сайті Міністерства сільського господарства США наводиться оцінка Фермерського Білла Президентом США Б. Обамою, який з огляду на багатофункціональність, універсальність та зручність цього закону називає його подібним до ножа Швейцарської армії [24].

Отже, особливостями Сільськогосподарських актів як правової основи аграрної політики в США є, по-перше, всебічність, тобто вони охоплюють різні напрями державного регулювання сільського господарства. По-друге, періодичність прийняття й розрахованість дії на певний період (останнім часом на 5–6 років), що дає змогу привести систему державного регулювання у відповідність до змін у розвитку країни, її аграрного сектору, тенденцій на світових ринках та одночасно забезпечити стабільність і прогнозованість умов регулювання. По-третє, численні заходи держави, що передбачені Сільськогосподарськими актами, є узгодженими між собою. По-четверте, визначені в них обсяги державної підтримки сільського господарства є основою для формування річних державних бюджетів.

У дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних учених було здійснено детальний аналіз спільної аграрної політики (САП) ЄС, її переваг та недоліків, ефективності окремих інструментів. Ми хотіли б привернути увагу саме до її законодавчого забезпечення [12, 13, 21].

Досвід ЄС також дає приклад закладення в інституційну основу аграрної політики законодавчих актів, якими регулюються різні напрями державного регулювання аграрного сектору. Ще в статтях 38–47 Римської угоди визначалися фундаментальні положення спільної аграрної політики ЄС, зокрема, види сільськогосподарської продукції, що включаються в єдиний ринок (ст. 38), завдання спільної аграрної політики (ст. 39), заходи трансформаційного періоду, спільні норми, положення щодо організації ринків і формування фінансових ресурсів для запровадження САП (ст. 40), заходи з підтримки досліджень та аграрної освіти (ст. 41,42),

сфери діяльності спільних інститутів (ст. 43,47).

Напрями й механізми САП знаходилися постійно в полі зору європейської спільноти, Європейської комісії та Ради Європи, удосконалювалися й оновлювалися. Маємо згадати План Мансхольта, реалізацію якого було розпочато в 1960 році, реформи МакШеррі, запроваджені в 1992 році. Наприкінці 90-х років такі фактори, як розширення ЄС на схід, очікування більш суворих правил СОТ, посилення уваги до продовольчої безпеки, збереження довкілля, стимулювали проведення наступної фази реформ, яка мала назву «Програма денна 2000» (“Agenda 2000”). Та вже у червні 2003 року Рада Міністрів ЄС досягла угоди з подальшого реформування САП, для її спрямування на забезпечення стійкого розвитку сільського господарства і сільських територій.

Ухвалення в 2013–2014 роках пакета нормативних актів, якими були передбачені нові орієнтири та правила САП, стало результатом суспільного обговорення й розробок Єврокомісії, представлених громадськості ще у 2010 році. Правові засади САП на період 2014–2020 років сформували Політична угода з реформи САП від 26 червня 2013 року між Європейською Комісією, Європейським Парламентом і Радою Європи, чотири базові Регуляції (Basic Regulations), Трансформаційні правила 2014 (Transition Rules for 2014), пакет Делегованих Регуляцій (Commission Delegated Regulation) та Багаторічні фінансові рамки (Multiannual Financial Framework) [23]. Проголошено, що САП 2014–2020 років включає дві фундаментальні складові (колони, стовпи). Перша складова визначає фінансові заходи з підтримки фермерів, зокрема, схеми єдиного платежу та єдиного територіального платежу. Друга складова САП передбачає заходи з регулювання сільського розвитку. Із САП 2014–2020 років пов’язані завдання зробити її ринкову орієнтацію більш глибокою, суспільну підтримку аграрного сектору цілеспрямованішою, підвищити довгострокову продуктивність, стійкість та ефективність сільського господарства. У центрі уваги САП на цей період визначені економіка, екологія й території.

Якщо бюджет САП на 2012 рік був передбачений на рівні 58 млрд євро, на 2013-й – 57 млрд євро [23] (підтримка фермерів у 2013 р. за показником PSE оцінювалася на рівні 19,8% [22]), то на 2014–2020 роки заплановано виділити на реалізацію заходів САП 363 млрд євро [23], тобто в середньому щорічно – 52 млрд євро (у цінах 2011 р.).

При тому, що стратегічна мета САП залишається незмінною, поточна ситуація на світових ринках, політика СОТ і конкурентів, розбіжності у рівнях розвитку аграрного сектору окремих країн ЄС зумовлюють необхідність у регулярному перегляді САП, удосконаленні її інструментів та визначенні нових тактичних цілей. Так, під впливом тенденції відмови від прямих субсидій, цінової підтримки САП європейське співтовариство найближчими роками планує спрямовувати все більшу частину коштів на заходи, пов'язані з програмами регіонального розвитку, науковими дослідженнями й удосконаленням інфраструктури. Така політика не є суперечливою, не містить невідповідностей між стратегічною метою і тактичними завданнями, є послідовною та водночас гнучкою.

Отже, законодавче забезпечення спільної аграрної політики ЄС також охоплює весь комплекс питань із розвитку аграрного сектору, запроваджує порядок державної підтримки фермерів і сільського розвитку на певний період.

У 2012 році Міністерством аграрної політики та продовольства України було розроблено проект Закону України «Про сільське господарство». Цей Закон мав, на думку розробників, визначити правові, соціально-економічні засади організації сільського господарства України. На наш погляд, не сільське господарство потребує спеціального закону, який регламентує його організацію й розвиток, а саме державне регулювання аграрного сектору. Аналіз цього законопроекту показав, що він підміняв і повторював у деяких положеннях Земельний та Господарський кодекси України (розділи 4 «Організаційно-економічні засади розвитку сільськогосподарського виробництва», 5 «Земельні відносини у сільському господарстві») й одночасно не вирішував ті питання, які мали б бути визначе-

ними у цих Кодексах, зокрема, із збереження та поліпшення земель, особливостей використання земель суспільного призначення. З іншого боку – поза положень проекту Закону залишилися питання механізмів цінового регулювання на різних товарних ринках, надійного фінансового забезпечення відтворення у сільському господарстві, розвитку сільських територій тощо. Наразі Міністерством аграрної політики та продовольства України підготовлений новий проект Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» [14]. Передбачається три основні напрями підтримки аграрного сектору, що й відображено в назвах розділів проекту Закону: аграрні інтервенції, фінансова підтримка сільгоспвиробників, створення умов для розвитку малих сільськогосподарських товаровиробників. Основними цілями державної підтримки сільського господарства проголошено гарантування продовольчої безпеки та конкурентоспроможності вітчизняної продукції; забезпечення довгострокової стійкості аграрного сектору шляхом розвитку різних форм господарювання; утвердження лідерства на світовому ринку продовольства й сільськогосподарської продукції; пріоритетний розвиток виробництва та експорту продукції з високою доданою вартістю; раціональне використання земель сільськогосподарського призначення й зменшення техногенного навантаження аграрного сектору на навколишнє природне середовище. Та проект цього нормативного документа не враховує всього комплексу питань, які мають бути вирішеними в державному регулюванні аграрного сектору, і не визначає фінансові зобов'язання держави, не пов'язує державну підтримку виробників із дотриманням норм екологічної безпеки, залишає поза увагою підтримку аграрної науки.

У сучасній практиці реалізації регуляторної політики в Україні порядок та умови надання фінансової підтримки суб'єктам господарювання агропромислового комплексу затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що формує і забезпечує реалізацію державної аграрної політики. Вважаємо, що ці умови державної підтримки виробників має містити закон, зокрема, дотримання виробниками певних екологічних ви-

мог, враховуючи той факт, що до основних цілей державної підтримки сільського господарства належить зменшення техногенного навантаження аграрного сектору на навколишнє природне середовище, а мотивація до раціонального аграрного природокористування є одним з основних принципів державної підтримки сільського господарства України. До того ж у пояснювальній записці до цього законопроекту зазначається, що він не потребує проведення консультацій із громадськістю [14]. Але одночасно у цій пояснювальній записці міститься інформація, що це проект регуляторного акта. Отже, якщо проект цього Закону є проектом регуляторного акта, то він потребує проведення громадських слухань.

Подібним до американської та європейської практик формування ефективної інституційної основи аграрної політики мало б стати прийняття Закону України «Про державне регулювання аграрного сектору», який би був розрахований на 4–5 років дії та регулював весь комплекс напрямів аграрної політики. За основні його розділи пропонуємо такі: 1. Пріоритетні цілі та завдання державного регулювання. 2. Інновації та матеріально-технічне забезпечення. 3. Підтримка рослинництва, тваринництва, селекції. 4. Фінансово-кредитне забезпечення. 5. Ризик-менеджмент у сільському господарстві. 6. Якість і безпека продовольства. 7. Маркетинг сільськогосподарської продукції. 8. Аграрна освіта, наука й дорадництво. 9. Розвиток сільських територій. 10. Природні ресурси та екологічна безпека.

Цей закон мав би закласти інституційні засади прозорої, послідовної, передбачуваної, узгодженої аграрної політики в Україні.

Висновки. Інституційну основу аграрної політики в країнах ЄС та США закладають законодавчі акти, які охоплюють всю множину її напрямів, розраховані на певний період дії, визначають умови, порядок й обсяги фінансування державних програм, їх затвердженню передують широкі громадські обговорення за участю всіх заінтересованих суб'єктів і науковців.

Законодавча база як серцевина інституційної основи аграрної політики в Україні потребує нагальної модернізації також із причини її низької ефективності та з погляду потреби у наближенні до європейських процедур і «правил гри», «поступової адаптації та посилення гармонізації політик і законодавства» при євроінтеграційному векторі розвитку країни. Одним із кроків у цьому напрямі мало б стати запровадження практики розробки та прийняття комплексного рамкового закону з державного регулювання аграрного сектору, розрахованого на 4–5 років дії.

Процедури регуляторної політики в аграрній сфері навіть за існуючих правил, передбачених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 року № 1160-IV, не підкріплені механізмами їх дотримання. Вирішенню питання формування дієвих інституцій аграрної політики сприяло б посилення наукової експертизи законопроектів, запровадження й утвердження сучасних форм зворотного зв'язку між державою і громадськістю.

Список використаних джерел

1. Власов В.І. Розвиток ринків аграрної продукції / В.І. Власов // Економіка АПК. – 2015. – №6. – С. 42–46.
2. Державна підтримка агросфери : еволюція, проблеми / [Бородіна О.М., Кирилюк С.В., Попова О.Л. та ін.]; за ред. О.М. Бородіної. – К.: Ін-т екон. та прогнозув. НАНУ, 2008. – 264 с.
3. Діброва А.Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва : теорія, методологія, практика / А.Д. Діброва. – К.: ВПД «Формат», 2008. – 488 с.
4. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 роки (проект) [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/16015>
5. Калашнікова Т.В. Удосконалення державної підтримки аграрних підприємств України в умовах глобалізації : моногр. / Т.В. Калашнікова. – Х.: «Влаве», 2014. – 280 с.
6. Калетнік Г.М. Стратегіко-інституційні засади ефективності використання потенціалу аграрного сектору економіки / Г.М. Калетнік // Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. – 2015. – №1. – С. 3–15.
7. Кваша С.М. Методологічний базис прийняття суспільних рішень в аграрній політиці / С. М.Кваша // Економіка АПК. – 2013. – № 8. – С. 12–21.
8. Кириленко І.Г. Світові тенденції та їх вплив на формування глобального інституціонального середовища / І.Г. Кириленко // Інституціональні засади трансформацій в аграрній сфері : збірник матеріалів Тринадцятих річних зборів Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників 20–21 черв. 2011 р. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – С. 39–48.

9. *Коденська М.Ю.* Державна підтримка розвитку аграрного сектору економіки / М.Ю. Коденська, А.В. Єремєєва // Економіка АПК. – 2013. – № 6. – С. 14–20.
10. *Кропивко М.Ф.* Напрями удосконалення державного управління аграрним сектором в умовах децентралізації влади та дерегуляції господарської діяльності / М.Ф. Кропивко, М. М. Ксенофонтов, Н. В. Хміль // Економіка АПК – 2015. – № 3. – С.5–14.
11. *Олійник О.В.* Теоретико-методологічні засади державного регулювання аграрного сектору / О.В. Олійник // Економіка України. – 2005. – №7. – С. 65–73.
11. *Онегіна В.М.* Державне регулювання цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників / В.М. Онегіна. – К.: ІАЕ, 2007. – 590 с.
13. *Попова О.Л.* Нові пріоритети Спільної аграрної політики ЄС на 2014–2020 роки: стратегічні орієнтири для розвитку агросфери України / О.Л. Попова // Економіка АПК. – 2013. – № 12. – С. 89–96.
14. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» (нова редакція) [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/uk/regulatory?nid=17175&add>.
15. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року : Постанова КМУ від 19 верес. 2007 р. №1158 [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-п>.
16. Про схвалення стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : Розпорядження КМУ від 17 жовт. 2013 р. №806 –р [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-р>.
17. *Саблук П.Т.* Інституціональні засади трансформацій в аграрній сфері / П.Т. Саблук // Інституціональні засади трансформацій в аграрній сфері : збірник Матеріалів Тринадцятих річних зборів Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників 20-21 черв. 2011 р. – К. :ННЦ ІАЕ, 2011. – С. 5-38.
18. Стан фінансування АПК у 2015 році [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://minagro.gov.ua/node/15506?keepThis=true&TB_iframe=true&height=768&width=1024&caption.
19. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015/print1433785886080563>
20. *Шпичак О.М.* Економічні механізми державного регулювання ринків сільськогосподарської продукції та їх проблеми / О.М. Шпичак // Економіка АПК. – 2011. – № 2. – С. 150-155.
21. *Agrarian Policies and Agricultural Systems* / Ed. by Bonnano A. – Boulder: Westview Press, 1990. – 331 p.
22. *Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2014/ OECD countries* [Electronic Resource]. – Mode of access : http://www.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation_22217371.
23. *Common Agricultural Policy after 2013* [Electronic Resource]. – Mode of access : http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/index_en.htm.
24. *Farm Bill* [Electronic Resource]. – Mode of access : <http://www.usda.gov/wps/portal/usda/usdahome?navid=farmbill>.
25. *North D.* Institutions and Economic Growth: An Historical Introduction / D. North // *World Development*. – 1989. Vol. #9. – P. 1319-1332.
26. *Trusova N.V.* International analysis of the state financial support of agriculture producer / N.V. Trusova // Економіка АПК. – 2015. – №10. – С. 32–38.
27. *Williamson O.E.* The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead / O. E. Williamson // *Journal of Economic Literature*. – 2000. – Vol. XXXVIII. – P. 595 – 613.

Стаття надійшла до редакції 30.11.2015 р.

*

УДК 332.01:631.67

О.М. НЕЧИПОРЕНКО, кандидат економічних наук, доцент,
 провідний науковий співробітник
 Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Організаційно-управлінські трансформації в зрошуваному землеробстві України

Постановка проблеми. Продовольча безпека України, а також стійка конкурентоспроможність на світовому ринку зерна, в умовах зростання активності кліматичних

посух неможливі без масштабного відновлення зрошуваного землеробства, підвищення ефективності використання меліорованих земель на всеохоплюючій інноваційній основі.

Дефіцит вологи в найвідповідальніші фази розвитку рослин є головним лімітуючим

© О.М. Нечипоренко, 2016